

ابتکار جاده ابریشم و امنیت انرژی چین در آسیای مرکزی

علی کاوه^۱

قاسم ترابی^۲

علیرضا رضائی^۳

امنیت انرژی در سیاست‌گذاری کلان چین، متضمن تداوم رشد اقتصادی و ارتقا موقعیت آن در نظام بین‌الملل است لذا اطمینان از عدم اختلال در تأمین انرژی، اصلی خدشه‌ناپذیر در پیگیری منافع ملی چین محسوب می‌شود. در چنین شرایطی، چین به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین کشورهای مصرف‌کننده انرژی جهان در پرتو ابتکار جاده ابریشم و برای اطمینان از امنیت انرژی خود، روش‌های متفاوتی نظیر سرمایه‌گذاری‌های عظیم در اکتشاف و استخراج میدان‌های نفتی و گازی، تقویت زیرساخت‌های انرژی برای بهبود بهره‌وری و مشارکت گسترده در طرح‌های نفت و گاز در آسیای مرکزی را در پیش گرفته است. در این راستا، هدف اصلی مقاله حاضر، بررسی اهداف ابتکار جاده ابریشم در حوزه انرژی در منطقه آسیای مرکزی است. با توجه به این هدف، پرسش اصلی مقاله این است که چین از طریق ابتکار جاده ابریشم در حوزه انرژی چه اهدافی را در آسیای مرکزی دنبال می‌کند؟ در پاسخ این فرضیه مورد ارزیابی قرار می‌گیرد که چین از طریق اجرای ابتکار جاده ابریشم به دنبال تأمین امنیت انرژی خود از طریق قراردادهای سرمایه‌گذاری‌های بلندمدت با کشورهای آسیای مرکزی است. یافته‌های مقاله حاضر نشان می‌دهند، چین در قالب کمربند جاده ابریشم با سرمایه‌گذاری و انعقاد قراردادهای بلندمدت انرژی در منطقه آسیای مرکزی، ضمن تقویت حضور و نفوذ فزاینده در منطقه، امنیت انرژی و توسعه اقتصادی خود را تضمین نموده و جایگزین استراتژیک مطمئنی برای منابع نفتی خاورمیانه یافته است. روش تحقیق مقاله حاضر توصیفی-تحلیلی است.

واژگان کلیدی: ابتکار جاده ابریشم، امنیت انرژی، آسیای مرکزی، چین، رشد و توسعه اقتصادی.

^۱ دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران.

E-mail: ali.kaveh2019@gmail.com

^۲ نویسنده مسئول؛ دانشیار روابط بین‌الملل، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران.

E-mail: ghasemtoraby@yahoo.com

^۳ دانشیار روابط بین‌الملل، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران.

Email: ir.alirezarezaei@gmail.com

- این مقاله علمی _ پژوهشی است. تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۲/۱۲ و تاریخ پذیرش ۱۴۰۰/۳/۲۳

مقدمه

روابط تجاری چین با جهان خارج به مدت بیش از دو هزار سال از طریق جاده ابریشم کهن انجام می‌گرفت و تا قبل از فروپاشی نظام دوقطبی، هیچ کشوری به غیر از شوروی در آسیای مرکزی نفوذ نداشت. اما بعد از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، آسیای مرکزی با توجه به ذخایر نفت و گاز و موقعیت ژئوپلیتیک آن به صحنه رقابت استراتژیک قدرت‌های بزرگ منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای تبدیل گردید. همچنین پس از حملات ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ موقعیت استراتژیک منطقه تغییر کرد و عواملی نظیر رویکرد یک‌جانبه‌گرایانه^۱ آمریکا در عرصه نظام بین‌الملل، اهداف و منافع قدرت‌های عمده منطقه‌ای همچون روسیه و چین، معادلات منطقه‌ای را پیچیده‌تر نمود. از سوی دیگر، کشورهای این منطقه نیز به دلیل نیازمندی بیش از حد به عواید حاصل از فروش ذخایر انرژی و عدم توانایی استخراج منابع هیدروکربنی از حضور بازیگران عمده عرصه انرژی جهانی در آسیای مرکزی، استقبال نمودند.

تعامل رسمی چین با آسیای مرکزی بلافاصله پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی در ۲۷ دسامبر ۱۹۹۱ آغاز شد و با توجه به نیازمندی کشورهای منطقه به حضور قدرت‌های خارجی در حوزه انرژی و به‌ویژه تمایل به چین برای ایجاد وزنه تعادل در برابر روسیه و تنوع‌بخشی در بازار انرژی خود، بسترهای لازم جهت حضور چین در منطقه برای پیگیری اهداف و منافع اقتصادی و امنیتی آن فراهم گردید. لازم به ذکر است تقاضای انرژی چین با رشد سریع اقتصادی آن کشور از سال ۱۹۸۰ تاکنون ۵۰۰ درصد افزایش یافته؛ چنانکه چین در حال حاضر بزرگ‌ترین مصرف‌کننده انرژی و بزرگ‌ترین واردکننده نفت در جهان است؛ لذا آسیای مرکزی با توجه به منابع انرژی موجود و امکان تأمین نیازمندی صنایع رو به رشد چین به عنوان یکی از اولویت‌های سیاست خارجی آن کشور مطرح شده است.

با توجه به رشد و توسعه اقتصادی روزافزون چین و نیاز به تأمین انرژی موردنیاز صنایع و همچنین دستیابی به بازار مصرف برای تولیدات داخلی، شی جین‌پینگ^۲ در سال ۲۰۱۳ طرح ابتکار جاده ابریشم^۳ را به عنوان راهبرد کلان کشورش مطرح نمود که یکی از اهداف اصلی آن تأمین امنیت انرژی^۴ چین است. نیازمندی شدید صنایع چین به حامل‌های انرژی و

1. Unilateralist Approach

2. Xi Jinping

3. Silk Road Initiative

4. Energy Security

تلاش‌های صورت گرفته در این حوزه این کشور را به بازیگر اصلی بازار انرژی جهان تبدیل نموده و پیگیری امنیت انرژی به یکی از راهبردهای عمده سیاست خارجی چین تبدیل شده است. لذا با توجه به این حجم از نقش‌آفرینی چین در بازارهای انرژی جهانی متناسب با نیاز صنایع داخلی، عواملی نظیر بی‌ثباتی خاورمیانه و حضور آمریکایی‌ها، عبور حدود ۸۰ درصد از واردات نفت چین از طریق تنگه مالاکا و مشکلات امنیتی مترتب بر آن، تحریم‌های آمریکا بر مراودات تجاری چین و ضرورت تنوع بخشیدن به تأمین‌کنندگان انرژی و تدوین راهبرد انرژی با توجه به اهمیت امنیت انرژی در جایگاه جهانی چین، جهت‌گیری آن کشور به منابع انرژی آسیای مرکزی متمایل شده است.

با توجه به مباحث مطروحه و رقابت‌های فزاینده بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای برای کسب منافع بیشتر در آسیای مرکزی، چین با رشد و توسعه اقتصادی روزافزون و نیاز به تأمین انرژی برای تداوم قدرت اقتصادی و تجاری خود از طریق راهبرد کلان ابتکار جاده ابریشم، گسترش حضور و نفوذ در آسیای مرکزی را در دستورکار قرار داده است؛ لذا طی این مقاله، پرسش اصلی این است که چین از طریق ابتکار جاده ابریشم در حوزه انرژی چه اهدافی را در آسیای مرکزی دنبال می‌کند؟ در پاسخ به سؤال فوق این فرضیه مورد ارزیابی قرار می‌گیرد که چین از طریق اجرای ابتکار جاده ابریشم به دنبال تأمین امنیت انرژی خود از طریق قراردادهای سرمایه‌گذاری‌های بلندمدت با کشورهای آسیای مرکزی است. لازم به اشاره است که روش تحقیق در این مقاله کیفی از نوع توصیفی- تبیینی و داده‌های مقاله با تکیه بر منابع فضای مجازی و کتابخانه‌ای جمع‌آوری شده است.

چارچوب نظری، آژانس بین‌المللی انرژی^۱ امنیت انرژی را به عنوان "در دسترس بودن بدون وقفه منابع انرژی با قیمت مقرون به صرفه" تعریف می‌کند و بین امنیت طولانی‌مدت انرژی^۲ که بر "سرمایه‌گذاری به موقع برای تأمین انرژی متناسب با تحولات اقتصادی و نیازهای زیست‌محیطی" متمرکز است با امنیت کوتاه‌مدت انرژی^۳ به معنی "توانایی سیستم انرژی برای واکنش سریع به تغییرات ناگهانی تعادل عرضه و تقاضا"، تفاوت قائل می‌شود (Shadrina, 2019:1). در تعریفی دیگر، امنیت انرژی، اصطلاحی نسبتاً جدید در روابط بین‌الملل به معنی تأمین انرژی کافی و قابل اطمینان با قیمت‌های ثابت توسط یک

¹. International Energy Agency

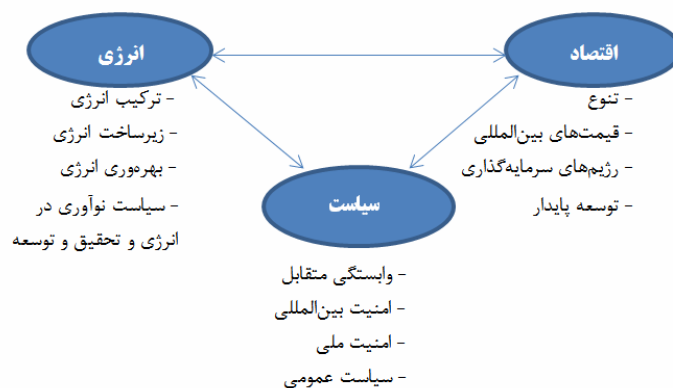
². Long-Term Energy Security

³. Short-Term Energy Security

کشور است. نفتی که بعضا به عنوان ابزاری سیاسی مورد استفاده قرار می‌گیرد از جایگاه ویژه‌ای در سیاست‌های اقتصادی کشورهای تولیدکننده و استراتژی‌های اقتصادی-امنیتی کشورهای مصرف‌کننده برخوردار است (Koolae and Tishehyar, 2016:211). امنیت انرژی دارای ۴ بعد اصلی شامل قابلیت دستیابی^۱، دسترسی‌پذیری^۲، قابل تحمل بودن^۳ و مقبولیت^۴ هست که برای سیاست‌گذاری در این حوزه باید توجه ویژه‌ای به آنها داشت (شیرجیان و سراج، ۱۳۹۹: ۱۱۹).

مفهوم امنیت انرژی به عنوان ابزاری برای تأمین زیرساخت‌های فیزیکی و منابع انرژی است. این مفهوم با پیچیدگی بیشتر بازارها به مفهومی تبدیل شده است که شامل مسائل فناوری، اقتصادی و ژئوپلیتیک است. دولت‌ها، شرکت‌ها و سایر نهادها نگرانی‌های مختلفی در رابطه با امنیت انرژی دارند. در ذیل چگونگی ارتباط سه عنصر اصلی امنیت انرژی: "انرژی"، "اقتصاد" و "سیاست" تشریح می‌گردد:

ارتباط عناصر تشکیل‌دهنده امنیت انرژی

Source: Srivastava and Callahan, 2016:65

صاحب‌نظران حوزه روابط بین‌الملل با استناد به روندهای جاری در اقتصاد سیاسی بین‌الملل، قرن ۲۱ را قرن «ژئواکونومیک»^۵ نامیده‌اند؛ چراکه بر این باور هستند یکی از چالش‌های مهم جهانی در این قرن، چالش بر سر منابع انرژی با تأکید بر نفت و گاز است و

1. Availability
 2. Accessibility
 3. Affordability
 4. Acceptability
 5. Geo- Economic

مسئله «امنیت انرژی» از مسائل مهم پارادایم اقتصاد سیاسی این قرن خواهد بود. همچنین در این قرن میان امنیت انرژی و نظامی‌گری جهت حفاظت از محموله‌های نفتی و حفظ بازارهای تجاری انرژی، پیوندی ناگسستنی برقرار است و امنیت عرضه انرژی یکی از اجزای محوری سیاست انرژی تلقی شده و رقابت بر سر تصاحب منابع و بازارهای انرژی از طریق به‌کارگیری ابزارهای سیاسی، اقتصادی و نیروی نظامی به مسئله‌ای اساسی در روابط و مناسبات بین‌المللی تبدیل شده است (صادقی، ۱۳۹۴: ۸۵).

با توجه به نقش و اهمیت انرژی در تعیین جایگاه بازیگران در عرصه نظام بین‌الملل، انرژی به نماد ژئوپلیتیک قرن ۲۱ تبدیل شده و منعکس‌کننده کاهش اعتماد کشورها به قدرت نظامی و سیاسی است. امروزه انرژی مانند سلاح‌های هسته‌ای یا ارتش‌های بزرگ طی جنگ سرد، ابزاری برای رقابت ژئوپلیتیک است (Petersen and Barysch, 2011:1). در همین راستا، بررسی تکاپوهای انرژی چین نیازمند توجه به این نکته است که موضوع تأمین امنیت انرژی در چین، موضوعی صرفاً اقتصادی نیست بلکه برگرفته از چارچوب استراتژی کلان ملی این کشور از نظم بین‌المللی و چگونگی توزیع قدرت در نظام بین‌الملل است (آجیلی و دیگران، ۱۳۹۶: ۷۱).

با توجه به مسائل مطروحه در فوق، چین به عنوان یکی از کشورهای پیشرو در عرصه رشد و توسعه اقتصادی، جهت تداوم جایگاه اقتصادی که ترجمان موقعیت آن در نظام بین‌الملل بوده و با توجه به تأکید بر رویکرد چندجانبه‌گرایانه^۱ در نظام بین‌الملل و تلاش ضمنی و بدون ایجاد حساسیت برای جایگزینی نظم موجود، امنیت انرژی و عدم اختلال در تأمین آن را از محورهای اساسی سیاست خارجی و اصل خدشه‌ناپذیر در پیگیری منافع ملی خود قرار داده است. لذا در این مقاله، بحث امنیت انرژی به عنوان یکی از حوزه‌های اصلی طرح ابتکار جاده ابریشم به مثابه نقطه اتکای مباحث و چارچوب نظری تبیین اهداف ابتکار جاده ابریشم در حوزه انرژی در آسیای مرکزی، مدنظر است.

---

^۱. Multilateral Approach

۱. جایگاه انرژی در ابتکار جاده ابریشم

پس از روی کار آمدن شی جین‌پینگ و اعلام استراتژی «ابتکار کمربند و راه^۱»، جایگاه کشورهای آسیای مرکزی به عنوان یکی از مهم‌ترین و اصلی‌ترین مسیرهای این جاده برای اتصال چین به اوراسیا، غرب آسیا، اروپا و آفریقا است و از سویی، برخی کشورهای این منطقه نظیر قزاقستان و ترکمنستان در استراتژی امنیت انرژی چین جایگاه ویژه‌تری دارند (آجیلی و دیگران، ۱۳۹۶: ۸۲). لازم به ذکر است که تنها سند چشم‌انداز رسمی چین، بر ادغام عمیق‌تر کشور در نظام اقتصادی جهان تأکید دارد. در این سند آمده است که هدف از طرح ابتکار جاده ابریشم، «توسعه مشترک و موفقیت متقابل» است. به‌ویژه هدف طرح در این سند، تقویت پیوندها با زیرساخت‌های انرژی، همکاری در جهت افزایش امنیت خطوط نفت و گاز و دیگر راه‌های حمل و نقل و ایجاد شبکه‌های حمل و نقل جدید با همکاری کشورهای منطقه بیان شده است (میرترابی و ترکی، ۱۳۹۸: ۲۱۸-۲۱۹).

یکی از جلوه‌های مهم این دیپلماسی فعال در زمینه تداوم رشد اقتصادی و امنیت انرژی چین در قالب ابتکار جاده ابریشم پدیدار شده است. این طرح در واقع، بزرگ‌ترین ابتکاری است که تاکنون توسط یک کشور در سطح جهان اعلام شده و در حال اجراست. این ابتکار بیش از ۷۵ کشور را در برمی‌گیرد و هزینه اجرای آن بالغ بر چهار هزار میلیارد دلار در ۳۰۰ طرح مختلف برآورد شده است (میرترابی و ترکی، ۱۳۹۸: ۲۰۹). طبق آمار ردیاب سرمایه‌گذاری جهانی چین^۲، حجم کل سرمایه‌گذاری‌ها و قراردادهای چینی در ابتکار جاده ابریشم از سال ۲۰۱۳ - ۲۰۲۰، ۷۵۵،۱۷ میلیارد دلار (تا ۲۰ نوامبر ۲۰۲۰) بوده که ۲۹۷ میلیارد در بخش انرژی، ۱۸۵،۳۴ میلیارد در حمل و نقل، ۷۳،۲۲ میلیارد در املاک و مستغلات، ۵۷،۴۴ میلیارد در فلزات، ۲۲،۵۸ میلیارد در آب و برق و ۱۵،۶۷ میلیارد در مواد شیمیایی است (Taliga, 2021: 8).

بر اساس اهداف و چشم‌اندازهای ابتکار جاده ابریشم، رویکرد چین به آسیای مرکزی به عنوان اصلی‌ترین منطقه در پیگیری این طرح، مبتنی بر توسعه منافع اقتصادی و تجاری بوده و این منطقه می‌تواند رشد اقتصادی چین را از طریق مسیرهای تجاری توسعه داده و نیاز آن را به منابع هیدروکربنی تأمین کند (Olsen, 2012: 16). اگرچه چینی‌ها در اعلام اهداف

¹. Belt and Road Initiative(BRI)

². China Global Investment Tracker

رسمی این ابتکار به موضوع انرژی اشاره‌ای رسمی نکرده‌اند، اما بسیاری از طرح‌های مدنظر در مسیرهای خشکی و دریایی راه ابریشم و شش کریدور اقتصادی آن، تأمین امنیت عرضه انرژی به این کشور را مدنظر دارند (میرترابی و ترکی، ۱۳۹۸: ۲۲۷).

لذا با توجه به میزان اهمیت کشورهای آسیای مرکزی در پیشبرد ابتکار جاده ابریشم و لزوم گسترش روابط سیاسی، اقتصادی و دیپلماتیک در خصوص سطح روابط کشورهای آسیای مرکزی با چین باید گفت، قزاقستان به دلایلی نظیر هم‌جواری جغرافیایی، روابط تنگاتنگ با سین‌کیانگ و همچنین ظرفیت همکاری در زمینه انرژی، حساس‌ترین کشور آسیای مرکزی بوده و روابط آن با چین، «مشارکت استراتژیک»^۱ نامیده می‌شود اما در مورد جمهوری‌های دیگر این اصطلاحات بسیار کمتر "استراتژیک" هستند. لذا در مورد همکاری چین با قرقیزستان، اصطلاح «مشارکت و حسن هم‌جواری و همکاری دوستانه»^۲ با ازبکستان «مشارکت و همکاری دوستانه»^۳ با تاجیکستان «مشارکت و همسایگی خوب و همکاری دوستانه جهت‌دار قرن ۲۱»^۴ و با ترکمنستان «روابط و همکاری دوستانه قرن ۲۱ بر اساس برابری و منافع مشترک»^۵ به کار می‌رود (Koolae and Tishehyar, 2016:223).

شایان ذکر است که آسیای مرکزی به عنوان یک کانال استراتژیک در ارتباط با اوراسیا، علاوه بر موقعیت ژئوپلیتیک برجسته، غنی از منابع نفت و گاز است. ذخایر قابل بازیافت آن از نفت و گاز به ترتیب ۱۸/۸ درصد از کل ذخایر اثبات‌شده نفت و ۴۵ درصد از ذخایر گاز جهان است. به علت این ذخایر عظیم، چین در کنار دیگر قدرت‌ها از جمله روسیه، علاقه زیادی به این منطقه دارد (میرترابی و ترکی، ۱۳۹۸: ۲۲۱). البته گفتنی است که کشورهای آسیای مرکزی با ذخایر هیدروکربن موجود برای تولید و عرضه محصولات به بازارهای جهانی با چالش‌هایی روبه‌رو هستند. همه کشورها از نظر جغرافیایی از بازارهای مصرف نهایی فاصله دارند و فاقد زیرساخت‌های کافی برای صادرات نفت و گاز بیشتر می‌باشند. از سوی دیگر، همه آنها تمایل دارند که مسیرهای صادراتی منابع خود را خارج از خطوط لوله تحت کنترل

¹ Strategic Partnership

² Partnership of Good Neighbourliness and Friendly Cooperation

³ Partnership of Friendly Cooperation

⁴ Partnership of Good Neighbourliness and Friendly Cooperation Directed Towards the 21st Century

⁵ Relations of Friendly Cooperation for the 21st Century on the Basis of Equality and the Common Interest

روسیه، تنوع داده و از سرمایه، کمک‌های فنی و پشتیبانی سیاسی بهره‌مند گردند (Koolae and Tishehyar, 2016:214). تحت چنین ملاحظاتی، ساخت خطوط نفتی زمینی از منطقه آسیای مرکزی به منظور کاهش آسیب‌پذیری چین در حوزه انرژی از اولویت‌های آن کشور جهت تأمین امنیت انرژی است (Xu et al., 2006:133-134). لذا با توجه به لزوم تداوم رشد و توسعه اقتصادی برای چین، بی‌شک یکی از مهم‌ترین علل طرح و اجرای استراتژی «ابتکار جاده ابریشم»، بحث امنیت انرژی است. امکان‌سنجی ایجاد چارچوب قانونی ترانزیت انرژی با مدنظر قراردادن مؤلفه‌هایی نظیر هم‌جواری جغرافیایی، طرح‌ها و زمینه‌های همکاری برای توسعه اقتصادی و امنیت منطقه‌ای از عوامل اصلی توجه به آسیای مرکزی به عنوان منطقه اصلی ابتکار جاده ابریشم است (Wang, 2016:4). سرمایه‌گذاری چین بر روی سیستم‌های تسلیحاتی دریایی و قدرت‌نمایی برای تضمین امنیت خطوط ارتباطی حیاتی دریایی و یا پهنه‌های ژئواستراتژیک مهم است. لذا با توجه به تأمین امنیت انرژی از طریق طرح‌های کلان نظیر ابتکار جاده ابریشم، می‌توان زمینه‌های هژمونی چین در آسیای مرکزی را بهتر درک نمود. (کاوه و دیگران، ۱۴۰۰: ۹۲)

۲. راهبرد انرژی چین

امروزه راهبرد انرژی بخشی از راهبرد توسعه و امنیت ملی کشورهای توسعه‌یافته بوده و توسعه اقتصادی و به موازات آن جایگاه بازیگران در نظام بین‌الملل با امنیت انرژی، ارتباط تنگاتنگی پیدا کرده است. بنابراین دولت‌ها همه ابزارهای سیاسی، اقتصادی، دیپلماسی و حتی نیروی نظامی خود را برای تأمین امنیت انرژی و طراحی راهبرد انرژی به کار می‌گیرند. لذا انرژی در قالب یک کالای استراتژیک مطرح‌شده و تلاش برای نگهداری کافی از این کالای استراتژیک، امنیت انرژی نامیده می‌شود (Pickford, 2017:1).

مصرف رو به افزایش انرژی چین و اجبار به تأمین آن از منابع خارجی از یک‌سو و نگرانی‌های جدی این کشور پیرامون امنیت انرژی، سیاست خارجی این کشور را تحت تأثیر قرار داده و باعث شده تا پکن با پیگیری یک دیپلماسی انرژی فعال و گسترش روابط دیپلماتیک خود از طرق گوناگون برای رفع نیاز به انرژی تلاش نماید (میرترابی و ترکی، ۱۳۹۸: ۲۰۹). لذا با بررسی نیازمندی‌های انرژی چین و روند رو به افزایش آن طی

سنوات اخیر و پیش‌بینی سال‌های پیش‌رو به شرح زیر، می‌توان به میزان اهمیت امنیت انرژی برای این کشور پی‌برد.

نیازمندی‌های نفتی چین

تاریخ	طرح‌ها					میانگین تغییر سالانه		
	۲۰۰۳	۲۰۰۴	۲۰۱۰	۲۰۱۵	۲۰۲۰	۲۰۲۵	۲۰۳۰	۲۰۰۴-۳۰
۱۹۹۰	۲,۳	۵,۶	۹,۴	۱۰,۵	۱۱,۶	۱۳,۶	۱۵,۷	۳,۵

Source: Salami Zavareh and Fallahi Barzoki, 2018: 711

با توجه به جایگاه امنیت انرژی در راهبرد کلان سیاست خارجی چین، وجود خطراتی چون بی‌ثباتی در کشورهای تولیدکننده درگیری‌های نظامی در مسیرهای تأمین، تهدیدهای قطع برق و اخیراً تحریم‌های مالی و کنترل صادرات توسط ایالات متحده، تداوم تأمین انرژی این کشور را در معرض خطر قرار داده لذا تصمیم‌گیرندگان چین برای مواجهه با تهدیدهای متوجه امنیت انرژی خود از عواملی نظیر کاهش ناامنی در سراسر زنجیره تأمین از طریق سرمایه‌گذاری شرکت‌های بزرگ نفت و گاز چین در صنایع بالادستی در سراسر جهان دریافت منابع طبیعی کشورها به عنوان بازپرداخت وام‌های اعطائی، ایجاد ناوگان تجاری برای ترانزیت کالاها با اولویت‌دادن به تنوع منابع تأمین جهانی، سرمایه‌گذاری در خطوط لوله برای جبران بی‌اعتمادی به واردات دریایی، افزایش ذخایر استراتژیک نفت خام و تدوین برنامه بلندپروازانه برای برق‌رسانی به ناوگان وسایل نقلیه خود به عنوان بخشی از برنامه امنیت انرژی بهره‌برداری نموده‌اند (Meidan, 2021: 13).

از طرفی تاکنون، چین برای اطمینان از امنیت انرژی خود روش‌های متفاوتی نظیر سرمایه‌گذاری‌های عظیم در اکتشاف منابع جدید، تقویت زیرساخت‌های انرژی برای بهبود بهره‌وری از انرژی و همچنین ساخت سیستم‌های عظیم ذخیره استراتژیک نفت را در پیش گرفته، اما با تمام این اقدامات، هنوز نمی‌تواند وابستگی خود به واردات انرژی را مرتفع نماید (Salami Zavareh and Fallahi Barzoki, 2018: 718). لذا استراتژی اقتصادی چین، ایجاد یک شبکه یکپارچه از زنجیره تأمین و ارزش به ویژه در بخش‌های تولید، حمل و نقل و انرژی است. طی برنامه ابتکار جاده ابریشم، طرح‌های انرژی مانند توسعه میدان‌های نفتی و گازی دریایی، معادن زغال سنگ و نیروگاه‌های زغال سنگ، زیرساخت‌های انرژی و گسترش منابع انرژی تجدیدپذیر پیگیری می‌شود (Umbach, 2019: 3).

لازم به ذکر است که سیاست انرژی چین در آسیای مرکزی بخشی از رویکرد ژئوپلیتیک آن نسبت به منطقه شامل پیوندهای اقتصادی و زیرساختی و مبارزه با "سه شر" (تروریسم، تجزیه‌طلبی و افراط‌گرایی) بوده و به دنبال آن است که با تقویت تعامل اقتصادی و تأمین امنیت انرژی، دامنه نفوذ خود را در آسیای مرکزی گسترش دهد اما در پی توسعه‌طلبی ارضی نیست (Behera and Gubaidullina, 2018: 14-15) و در حقیقت استراتژی نفتی چین بر اساس منافع اقتصادی مبتنی بر اصل اعتماد متقابل و برابری است. استراتژی توسعه نفت چین عمدتاً در جهت نفوذ اقتصادی است، نه صف‌آرایی سیاسی یا تهدید نظامی. با این حال، استدلال "تهدید نفتی چین"^۱ می‌تواند تلاش پکن برای بهبود همکاری‌های نفتی در سازمان همکاری شانگهای^۲ و همچنین در صورت غفلت، ایجاد اعتماد دوجانبه یا چندجانبه با سایر قدرت‌های خارجی را نیز مختل نماید (Xuetang, 2006: 136-137).

با تمام این تفاسیر، چین به‌صورت سنتی، وابستگی به واردات انرژی را به عنوان آسیب‌پذیری تلقی می‌کند و بنابراین، "استقلال انرژی"^۳ و خودکفایی را همواره مدنظر قرار داده است (Umbach, 2019: 21). بر این اساس چین یکی از راهبردهایی که اخیراً برای تأمین امنیت انرژی در دستور کار قرار داده، راهبرد خودکفائی انرژی با تأکید بر منابع انرژی تجدیدپذیر (انرژی خورشیدی بادی، بیوماس، هیدروالکتریک و...) بوده که نقش مهمی در کاهش سهم واردات دیگر منابع انرژی دارند. در واقع، منابع انرژی تجدیدپذیر نوعی وسیله دفاعی در مقابل وابستگی به واردات هستند (طاهری و سیفی، ۱۳۹۳: ۱۴۲).

در همین راستا در سال‌های اخیر هیچ کشوری بیش از چین برای دستیابی به انرژی تجدیدپذیر، سرمایه‌گذاری نکرده و این کشور در راه تبدیل شدن به ابرقدرت انرژی تجدیدپذیر جهان^۴ است (Öğütçü, 2019: 3). پکن از سال ۲۰۰۹ تاکنون نزدیک به ۹۰۰ میلیارد دلار در حوزه انرژی تجدیدپذیر سرمایه‌گذاری کرده است؛ یعنی بیش از دو برابر بزرگ‌ترین سرمایه‌گذار بعدی یعنی ایالات متحده (Finamore, 2021: 18). رئیس‌جمهور شی در سپتامبر ۲۰۲۰، اعلام کرد که چین تلاش می‌کند تا سال ۲۰۶۰ خنثی از کربن باشد. لذا این مسئله پیامدهای عمیقی در سرمایه‌گذاری انرژی و استراتژی امنیتی چین خواهد

¹. China's Oil Threat

². Shanghai Cooperation Organisation (SCO)

³. Energy Self-Sufficiency

⁴. World's Renewable Energy Superpower

داشت (Chen,2021:17). در این زمینه ابتکار جاده ابریشم نیز به گونه‌ای فزاینده، فرصت‌های جدید سرمایه‌گذاری چین را در فن‌آوری‌های تجدیدپذیر ارائه نموده و در جامعه بین‌المللی به عنوان معیار تعهد چین برای دور شدن از سوخت‌های فسیلی مطرح خواهد شد (Chen,2021:15).

طرح ابتکار جاده ابریشم با هدف اعمال سیاست‌های دوستانه در قبال کشورهای همسایه و ارائه بازی برد- برد برای همه کشورهای منطقه و همچنین جهان معرفی شده است. دیپلماسی انرژی چین با توجه به راهبرد توسعه صلح‌آمیز در صدد است که بدون ایجاد تنش و یا هزینه نظامی- امنیتی، کنترل لازم را بر منابع انرژی و مواد خام مورد نیاز خود به دست آورد. این دیپلماسی شدیداً دولت‌محور و بر مبنای دیدگاه مشترک سیاست‌گذاران دولتی و شرکت‌های نفتی دولتی چین شکل می‌گیرد (آجیلی و دیگران، ۱۳۹۶: ۶۵). از سوی دیگر طی سال‌های گذشته، توسعه ابتکار جاده ابریشم "سبز" و "با کیفیت بالا" مورد اهتمام سیاستمداران چین قرار گرفته است. وزارت حفاظت از محیط‌زیست چین در سال ۲۰۱۷، راهنمای ارتقا کمر بند سبز و جاده را منتشر کرده است. این سند بر اهمیت "تمدن اکولوژیک"^۱، "مفاهیم توسعه سبز"^۲، "اصول بهره‌وری منابع و سازگاری با محیط‌زیست"^۳ تأکید نموده است. همچنین "راهنمای توسعه سبز برای مطالعه پایه طرح‌های ابتکار جاده ابریشم"^۴ برای به حداقل رساندن آسیب زیست‌محیطی طرح‌ها و سرمایه‌گذاری‌های ابتکار جاده ابریشم در دسامبر ۲۰۲۰ منتشر شده است.

مطابق آمار و ارقام موجود برای اولین بار در سال ۲۰۲۰، اکثر سرمایه‌گذاری‌های انرژی چین صرف انرژی برق (۳۵ درصد) و پس از آن زغال سنگ (۲۷ درصد) و خورشیدی (۲۳ درصد) شد. بر این اساس، سرمایه‌گذاری در انرژی‌های تجدیدپذیر، عمده سرمایه‌گذاری‌های انرژی در ابتکار جاده ابریشم در سال ۲۰۲۰ را تشکیل می‌دهد (Nedopil,2021:8-22).

ذکر این نکته لازم است که توانایی چین برای دستیابی به امنیت انرژی تحت شرایط جدید و با توجه به انقلاب تجدیدپذیر^۵ و استراتژی ابتکار جاده ابریشم به تغییر پویایی امنیت

¹. Ecological Civilization

². Green Development Concepts

³. Principles of Resource Efficiency and Environmental Friendlines

⁴. Green Development Guidance for BRI Projects Baseline Study

⁵. Renewables Revolution

انرژی چین کمک خواهد کرد، اما با توجه به نقش حیاتی سوخت‌های فسیلی، چین نمی‌تواند خودکفایی کامل انرژی را تأمین کند. از این‌رو، چین برای تضمین امنیت انرژی خود بهره‌برداری از یک سبد انرژی متعادل از انرژی‌های تجدیدپذیر، نفت، گاز، برق، هسته‌ای و زغال‌سنگ را مدنظر قرار داده است (Ögütçü, 2019:8).

۳. ابتکار جاده ابریشم و امنیت انرژی

در دهه ۹۰ میلادی، چین در حال تبدیل شدن به یک بازیگر اصلی در اقتصاد جهان بود، هم منبع سرمایه‌گذاری و هم یک پتانسیل در بازار عرضه‌کننده‌های نفت و گاز. با این وجود رقابت چین برای دستیابی به منابع انرژی آسیای مرکزی، نسبتاً کند بود. بخشی از آن به دلیل تاریخی بود چراکه جاده ابریشم، مدت‌ها پیش ناپدید شده بود. بخشی دیگر، جنبه اقتصادی داشت زیرا چین تا سال ۱۹۹۳، صادرکننده نفت بود. عامل دیگر از نظر جغرافیایی و دوری آن کشور از زمینه‌های اصلی انرژی حوزه خزر بود. لذا به‌جای پیشنهاد فوری در بخش انرژی، علاقه اولیه چینی‌ها به منطقه در درجه اول مربوط به مباحث امنیتی بود به‌ویژه جلوگیری از بنیادگرایی اسلامی و تروریسم در میان اویغورها در منطقه سین‌کیانگ^۱ که با قزاقستان و قرقیزستان همسایه است (Kubicek, 2013:176). اما بعدها با توجه به اهمیت یافتن منابع انرژی در تداوم رشد و توسعه اقتصادی چین و مطرح شدن امنیت انرژی به عنوان پاشنه آشیل صنایع آن کشور و لزوم گسترش روابط با کشورهای هم‌جوار دارای منابع هیدروکربنی با توجه به مشکلات امنیتی مترتب بر ترانزیت انرژی از حوزه خلیج فارس، تأمین امنیت انرژی با محوریت آسیای مرکزی در دستور کار سیاست خارجی چین قرار گرفت.

روند صنعتی شدن سریع چین در دهه‌های گذشته، شرایط کمبود انرژی ناشی از تقاضا را ایجاد کرده و لذا دولت چین به منظور حفظ رشد اقتصادی و کسب اعتبار در داخل کشور، مجبور شده است که از خارج از مرزهای ملی خود به منابع انرژی دسترسی پیدا کند (Spornberger and others, 2016:78). اعتقاد بر این است که اطمینان از تأمین انرژی پایدار از آسیای مرکزی به عنوان جایگزینی برای تأمین آن از خاورمیانه عمل خواهد کرد و مسیر جدید انتقال انرژی ابریشم، آسیای مرکزی را به یکی دیگر از مراکز انرژی جهان

^۱. Xinjiang

تبدیل خواهد کرد. از جمله عواملی که باعث ورود پکن به آسیای مرکزی شد، تمایل به کاهش وابستگی به خطوط دریایی ارتباطی برای حمل و نقل نفت بود. درگیری‌ها و حملات تروریستی به ویژه در تنگه‌های آسیب‌پذیر مالاکا می‌تواند به راحتی امنیت انرژی چین را با اختلال مواجه سازد؛ بنابراین ادغام در اقتصاد منطقه‌ای، قوی‌ترین عامل بازدارندگی در برابر تحریم یا محاصره خواهد بود (Koolae and Tishehyar, 2016:213-215).

امروزه چین بزرگ‌ترین شریک تجاری کشورهای آسیای مرکزی بوده و رابطه پکن با این کشورها براساس نیاز مبرم آن برای اطمینان از امنیت انرژی است. آسیای مرکزی به دلیل رشد تقاضای انرژی چین و همچنین تغییر در وضعیت بین‌المللی پس از حوادث ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ به کانون اصلی استراتژی چین در عرصه انرژی تبدیل شده است (Behera and Gubaidullina, 2018:11). بنابراین آسیای مرکزی برای تأمین امنیت انرژی (نفت، گاز طبیعی، برق و اورانیوم) چین از طریق زمین، اولویت استراتژیک بالایی دارد. لذا با توجه به اهمیت منابع انرژی آسیای مرکزی، طی جدول زیر به ذخایر انرژی موجود در کشورهای آسیای مرکزی می‌پردازیم:

ذخایر انرژی کشورهای آسیای مرکزی

ازبکستان	ترکمنستان	تاجیکستان	قرقیزستان	قزاقستان	
۳,۳	-	۳,۶	۹,۰	۳۱,۳	زغال سنگ (bt)
۱,۸	۷,۵	۰,۰۰۶	۰,۰۰۶	۲,۴	گاز طبیعی (tcm)
۰,۵۹۴	۰,۶	۰,۰۱	۰,۰۴	۳۰	نفت (bb)
۱,۷۰۰	-	۴۰,۰۰۰	۲۶,۰۰۰	۲۰,۰۰۰	هیدرو (mw)

Source: Shadrina, 2019:6

همچنین، استراتژی انرژی چین در آسیای مرکزی تحت تأثیر ملاحظات ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک قرار گرفته است. پکن به منظور بهبود بهره‌وری از استراتژی انرژی خود و افزایش تعداد معاملات موفق در آسیای مرکزی از روش‌هایی نظیر بهبود روابط دوجانبه با کشورهای میزبان از طریق اعطای وام، بسته‌های کمک، تجارت، سرمایه‌گذاری، همکاری امنیتی، برنامه‌های آموزشی، کمپین‌های دیپلماسی عمومی و بهبود شیوه‌های تجاری، ابتکارات منطقه‌ای جدید، همکاری با پنج جمهوری و دیگر بازیگران درگیر در منطقه، موافقت‌نامه‌های تجاری، امنیت انرژی و حفاظت از محیط‌زیست و غیره بهره‌برداری می‌نماید (Ionela Pop, 2010:220).

در زمینه علل تداوم همکاری‌های چین با کشورهای آسیای مرکزی در قالب ابتکار جاده ابریشم باید گفت، میلیاردها دلار سرمایه‌گذاری چین از طریق بانک‌های تحت کنترل در کشورهای آسیای مرکزی و بازپرداخت طولانی‌مدت آن‌ها و همچنین پرداخت اعتبارات بدون هیچ درخواستی برای دموکراسی و اصلاحات حقوق بشری، جذابیت اعتبارات چینی را در قیاس با سرمایه‌گذاری مؤسسات مالی غربی افزایش داده و لذا سیاست خارجی کشورهای آسیای مرکزی را به انطباق با منافع چین سوق داده است (Garibov and Ibrahimov, 2013:24). همچنین ترکیب سیاست همسایگی خوب و دیپلماسی انرژی به پکن اجازه داده تا از تأمین انرژی طولانی‌مدت و گسترش همکاری در سایر بخش‌های اقتصادی اطمینان حاصل کند. در واقع، یک ویژگی کلیدی دیپلماسی انرژی چین اصطلاحاً "استراتژی نفت برای وام"^۱ بوده است در این زمینه بانک‌های چینی اعتبارات سخاوتمندانه قابل بازپرداخت در طولانی‌مدت و با نرخ بهره پایین را برای توسعه زیرساخت‌های انرژی تخصیص داده و به این ترتیب، پکن از تداوم همکاری انرژی در طولانی‌مدت اطمینان می‌یابد (Di Placido, 2013:216-217). لازم به ذکر است که علاوه بر جایگاه تأمین امنیت انرژی در تداوم رشد و توسعه اقتصادی چین، سرمایه‌گذاری چین در بخش انرژی این کشورها جهت افزایش حضور خود بوده و به عنوان ابزاری برای بهبود امنیت ملی آن کشور و همچنین به نفع مسائل امنیتی منطقه‌ای است (Koolaee and Tishehyar, 2016:226).

شایان ذکر است که پکن، کمر بند جاده ابریشم را در گام نخست، ابزاری برای تقویت امنیت انرژی و در گام بعد، سازوکاری برای تأثیرگذاری بر دستورالعمل جهانی مدیریت انرژی و انتقال به نظام نظارتی بین‌المللی به عنوان بخشی از ائتلاف می‌داند (وکیلی و دیگران، ۱۳۹۸: ۸۳). دولت چین در چارچوب پیشبرد ابتکار جاده ابریشم از این امکان بهره‌مند می‌شود که در کشورهای نفت‌خیز در ازای اجرای طرح‌های زیرساختی، دسترسی پایدار به نفت کشور هدف را تضمین نماید. از این نوع نفت در اصطلاح به عنوان دارایی مرتبط با سرمایه‌گذاری، یاد می‌شود (میرترابی و ترکی، ۱۳۹۸: ۲۲۵).

---

^۱. Oil for Loan Strategy

۴. تدابیر انرژی چین در آسیای مرکزی

تلاش‌های چین در راستا پیشبرد ابتکار جاده ابریشم، سبب تقویت حضور شرکت‌های چینی در سراسر اوراسیا شده است. این شرکت‌ها به عنوان بخشی از برنامه سرمایه‌گذاری‌های زیرساخت و به طور عمده در زمینه ارائه وام در قالب ابتکار جاده ابریشم ایفای نقش نموده و در بخش‌های انرژی و زیرساخت فعالیت می‌نمایند. همراهی زیرساخت‌های مالی که توسط چین ایجاد شده از جمله بانک سرمایه‌گذاری زیرساخت آسیا که تاکنون ۱/۷ میلیارد دلار در تأمین مالی ۹ طرح در کشورهای ابتکار جاده ابریشم اختصاص داده است و صندوق راه ابریشم ۴۰ میلیارد دلاری که بیش از ۴ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری کرده است، نشانگر تمایل پکن به بهره‌گیری از سرمایه مازاد خود برای حمایت از طرح‌های زیرساختی و تقویت پیوندهای اقتصادی با این مناطق به‌ویژه در حوزه انرژی است (میرترابی و ترکی، ۱۳۹۸: ۲۱۷). همچنین در آسیای مرکزی، چین از ایجاد منطقه آزاد تجاری به عنوان راهی برای بهره‌برداری از منابع عظیم انرژی منطقه، استفاده می‌کند. امروزه، عمده بازیگران انرژی چینی در آسیای مرکزی عبارت هستند از شرکت ملی نفت چین^۱، شرکت ملی نفت فلات قاره چین^۲، شرکت نفت و شیمی چین^۳ و پترو چین^۴ (Chen and Fazilov, 2018:4).

به عبارتی، چین در تعامل با کشورهای دارنده انرژی، می‌تواند زمینه را به‌سوی نوعی وابستگی متقابل سوق دهد. به‌گونه‌ای که کشورهای نفت‌خیز قادرند «امنیت انرژی» را به عنوان دغدغه استراتژیک چین برطرف نمایند و از سوی دیگر چین نیز متقابلاً قادر است به برخی نیازهای استراتژیک آسیای مرکزی، پاسخ گوید (میرترابی و ترکی، ۱۳۹۸: ۲۲۶). لذا دیپلماسی انرژی چین مبتنی بر دستیابی به منابع انرژی، سرمایه‌گذاری و انعقاد قراردادهای بلندمدت در بخش‌های بالادستی و پایین‌دستی کشورهای تولیدکننده انرژی است و مناطق عمده نفت‌خیز جهان به عرصه حضور شرکت‌های چینی برای تولید و اکتشاف تبدیل شده است (آجیلی و دیگران، ۱۳۹۶: ۷۴).

1. China National Petroleum Corporation (CNPC)

2. China National Offshore Oil Corporation (CNOOC)

3. China Petroleum and Chemical Corporation (SINOPEC)

4. Petro China

با توجه به مباحث مطروحه پیرامون جایگاه آسیای مرکزی در تأمین امنیت انرژی چین در چارچوب ابتکار جاده ابریشم، نیازمندی متقابل چین و کشورهای منطقه به توسعه روابط دوجانبه در حوزه انرژی، راهبردهای چین در حوزه امنیت انرژی و... تحت اهم سرمایه‌گذاری‌های چین در زمینه انرژی آسیای مرکزی و قراردادهای فی‌مابین در قالب ابتکار جاده ابریشم، جهت بررسی و ارزیابی فرضیه تحقیق، تشریح می‌گردد.

- قزاقستان، منافع انرژی چین در آسیای مرکزی به طور عمده در قزاقستان متمرکز شده و این کشور از نظر ذخایر اصلی نفت و گاز، بزرگ‌ترین تولیدکننده در منطقه است (Behera and Gubaidullina, 2018:11). قزاقستان کشوری پیشرو در جذب سرمایه‌گذاری چین در آسیای مرکزی بوده و مبلغ کل سرمایه‌گذاری‌ها و قراردادهای چینی در قزاقستان در چارچوب ابتکار جاده ابریشم (از سال ۲۰۱۳ - ۲۰۲۰) بر اساس آمار ردیاب سرمایه‌گذاری جهانی چین، ۱۸,۶۹ میلیارد دلار بود؛ که بیش از نیمی از کل مبلغ، ۹,۵۳ میلیارد دلار به بخش انرژی اختصاص داده شده است در حالی که ۳,۸۱ میلیارد در حمل و نقل، ۲,۶۵ میلیارد در مواد شیمیایی و ۱,۹۱ میلیارد در فلزات سرمایه‌گذاری شده است.

با فرض اینکه وابستگی چین به واردات نفت و گاز به رشد خود ادامه خواهد داد و از آنجا که سهم چین حدود ۲۴ درصد تولید نفت و ۱۳ درصد از تولید گاز در قزاقستان است به احتمال زیاد در آینده، قزاقستان (به همراه ترکمنستان) یک شریک مهم برای صادرات انرژی از آسیای مرکزی به چین خواهد بود. از سوی دیگر، آبشار ۴۸۰ مگاواتی از پنج سد در منطقه آلماتی، قرار است بزرگ‌ترین طرح برق آبی چین در آسیای مرکزی باشد؛ که قرارداد ۱,۵ میلیارد دلاری آن در دسامبر ۲۰۱۸ اعلام شده، اما تأمین مالی با بانک‌های چینی تا پایان تابستان ۲۰۲۰ توافق نشده است (Taliga, 2021:11).

لازم به ذکر است که علاوه بر چندین طرح توسعه میدان نفتی در این کشور، شرکت ملی نفت چین در دو خط لوله انتقال نفت خام و همچنین خط لوله گاز قزاقستان- چین نقش دارد. یکی از شرکت‌های تابعه شرکت ملی نفت چین در قزاقستان، پترو قزاقستان^۱ است. این شرکت در زمینه خرید، اکتشاف، توسعه و تولید نفت و گاز به‌ویژه در منابع

^۱. شرکت PetroKazakhstan شامل گروهی از شرکت‌های متعلق به CNPC (۶۷ درصد) و شرکت سهامی خاص KazMunaiGas (۳۳ درصد) است.

کومکول^۱ در کیزیل-اوردا^۲ در جنوب کشور و همچنین در زمینه فروش نفت و محصولات تصفیه شده، فعالیت دارد (Taliga, 2021: 11).

سرمایه‌گذاری چینی‌ها بیشتر در طرح‌های نفت و گاز قزاقستان متمرکز شده است. با رشد سرمایه‌گذاری در ترکمنستان ازبکستان و قرقیزستان این رقم در سال‌های ۲۰۱۴-۲۰۲۰ متنوع بود، اگرچه قزاقستان هنوز ۶۰ درصد بیشترین سهم را از آن خود کرده است. سرمایه‌گذاری و تأمین مالی انرژی چین در کل از ۲۰۱۴-۲۰۲۰ بالغ بر ۶ میلیارد دلار بوده که تنها ۳۰ درصد از سطح سرمایه‌گذاری قبل از ابتکار جاده ابریشم است (Chen, 2021: 16-17). صادرات سالانه ۶/۳ میلیارد دلاری قزاقستان در قالب سوخت‌های فسیلی به رشد چین دامن می‌زند. علاوه بر این، خط لوله نفتی قزاقستان روزانه ۱۳۰۰۰۰ بشکه نفت را به سمت غرب چین انتقال می‌دهد که نخستین مسیر نفتی چین به آسیای مرکزی بوده و ترکمنستان در کنار این کشور حدود ۱۴ درصد از نیازهای گاز طبیعی چین را تأمین می‌کند. در این زمینه در آوریل ۲۰۱۷ چین و قزاقستان یک خط لوله گاز افتتاح کردند که با این طرح سالانه ۵ میلیارد مترمکعب گاز طبیعی به چین انتقال می‌یابد (وکیلی و دیگران، ۱۳۹۸: ۷۸-۷۶).

- تاجیکستان، تاجیکستان دارای ۴۰۰ میلیون تن ذخایر نفت و ۱ تریلیون و ۳۰۰ میلیون مترمکعب ذخایر گاز است که در عمق ۶ تا ۷ کیلومتری زمین قرار گرفته و چون استخراج آن از نظر کارشناسی توجیه اقتصادی ندارد به‌ناچار، سوخت در ردیف مواد مهم وارداتی این کشور قرار گرفته است (زیباکلام و گودرزی، ۱۳۹۲: ۸۰).

شرکت خط لوله انتقال گاز تاجیک^۳، یک شرکت سرمایه‌گذاری مشترک بوده که در سال ۲۰۱۴ توسط شرکت ملی نفت چین و تاجیکستان گاز^۴ تأسیس شده و بخش چهارم خط تاجیکستان (خط D) از خطوط لوله گاز آسیای مرکزی - چین را پوشش می‌دهد. چین در حوزه انرژی در اوایل سال ۲۰۲۰ طی توافقی با تاجیکستان در یک طرح دو مرحله‌ای، ۵۵۰ میلیون دلار در رودخانه زرافشان^۵ برای تأمین ۲۷۵ مگاوات برق تاجیکستان و

¹. Kumkol

². Kyzyl-Orda

³. Trans-Tajik Gas Pipeline Co. Ltd

⁴. Tajiktransgas

⁵. Zarafshan River

ازبکستان سرمایه‌گذاری نموده است (Taliga, 2021:16). از دیگر طرح‌های سرمایه‌گذاری چین در بخش انرژی تاجیکستان در قالب ابتکار جاده ابریشم، می‌توان به ساخت خط دوم برق در سال ۲۰۱۵ برای اتصال پایتخت با مناطق دورتر ازبکستان اشاره نمود (Toktogulova and Zhuang, 2021:46).

- ترکمنستان، چین در کشورهای غنی از انرژی آسیای مرکزی در زمینه اکتشافات مختلف سرمایه‌گذاری قابل توجهی انجام داده و طرح‌های توسعه در ترکمنستان و قزاقستان و ساخت طرح‌های خط لوله در مقیاس بزرگ برای حمل و نقل نفت و گاز آسیای مرکزی به سمت شرق از مصادیق تمرکز آن کشور در تأمین انرژی از مرزهای غربی چین است (Petersen and Barysch, 2011:52). ذخایر انرژی ترکمنستان شامل ۲۲,۸ تریلیون مترمکعب (۸۰۵ tcf) گاز و ۱۲ میلیارد تن (۸۸ میلیارد بشکه) نفت تخمین زده شده و به عنوان یک بازیگر جدی در منطقه خزر و جهان است. اگرچه ترکمنستان ذخایر نفتی تقریباً ۵۴۶ میلیون بشکه‌ای را اثبات کرده است، برخی گزارش‌ها ادعا می‌کنند که ذخایر نفتی بالغ بر ۱,۷ میلیارد بشکه است (Babali, 2006:146).

ترکمنستان با داشتن غنی‌ترین ذخایر گاز طبیعی در منطقه، نقش ویژه‌ای در استراتژی امنیت انرژی چین ایفا می‌کند. منافع دو کشور از زمانی که ترکمنستان برای تولید ذخایر جدید گاز طبیعی نیاز به سرمایه‌گذاری گسترده پیدا کرده، همپوشانی داشته و بر همین اساس، دو کشور بزرگ‌ترین شریک یکدیگر در زمینه گاز طبیعی هستند (Toktogulova and Zhuang, 2021:46). شرکت‌های دولتی چین اغلب در بخش انرژی آسیای مرکزی فعالیت گسترده‌ای دارند به‌ویژه در طرح‌های نفتی قزاقستان، خطوط لوله چین-قزاقستان، گاز ترکمنستان و خط لوله چین-آسیای مرکزی. سه خط لوله ساخت چین، میزان انرژی زیادی را از جمهوری‌های آسیای مرکزی به چین منتقل می‌کنند که نزدیک به یک‌چهارم تولید نفت قزاقستان و تقریباً نیمی از صادرات گاز ترکمنستان را شامل می‌شود (سیمبر و رضاپور، ۱۳۹۹: ۱۵۵-۱۵۶). در این زمینه، شرکت ملی نفت چین بزرگ‌ترین شرکت خارجی در ترکمنستان بوده که بودجه موردنیاز را برای افزایش تولید گاز تأمین می‌کند؛ علاوه بر وام ۴ میلیارد دلاری در سال ۲۰۰۹، چین در سال ۲۰۱۱ مبلغ ۴,۱ میلیارد دلار به ترکمنستان وام داده و ترکمنستان متعهد شده که این وام‌ها را از طریق تحویل بنزین بازپرداخت نماید (Petersen and Barysch, 2011:52).

لازم به ذکر است که خطوط لوله گاز آسیای مرکزی و چین شامل چهار خط است. خطوط A، B و C در حال اجرا هستند و به گونه‌ای موازی از گدایم^۱ در مرز ترکمنستان و ازبکستان تا هورگوس^۲ در استان سین کیانگ چین در سراسر قزاقستان و ازبکستان حرکت می‌کنند. خط D نیز برای اتصال گالکینیش^۳ در مرز ترکمنستان و ازبکستان به ووقیا^۴ در استان سین کیانگ در سراسر تاجیکستان و قرقیزستان برنامه ریزی شده است. ظرفیت تحویل سالانه خطوط لوله گاز آسیای مرکزی - چین با عملیاتی شدن این خط می‌تواند به ۸۵ میلیارد مترمکعب برسد (Chen, 2021:16).

همچنین دو کشور در سال ۲۰۰۷، توافق نامه‌ای دوجانبه برای تأمین سالانه ۳۰ میلیارد مترمکعب از طریق خط لوله انتقال گاز جدید از میادین گاز ترکمنستان به چین امضا کردند. با افزودن دو خط اضافی، ظرفیت حمل و نقل کلی آن تا سال ۲۰۲۰ تا ۶۵ میلیارد مترمکعب افزایش می‌یابد. علاوه بر این پکن میدان گازی عظیم یولتان جنوبی^۵ ترکمنستان را با وام مستقیم، تأمین مالی کرده و توسعه این رشته را با پیمانکاران فرعی چینی کنترل می‌کند. این میدان قرار است ۲۵ میلیارد مترمکعب گاز تأمین نماید (Umbach, 2019:24).

- قرقیزستان در سال ۲۰۱۹ حدود ۴۰۰ شرکت چینی و ۱۷۰ سرمایه‌گذاری مشترک چینی - قرقیزستانی در قرقیزستان فعالیت داشتند. سرمایه‌گذاری و قرارداد چین در قرقیزستان از سال ۲۰۱۳ تاکنون به ۴,۳۴ میلیارد دلار رسیده است که ۲,۵ میلیارد آن در بخش انرژی، ۱,۶۹ میلیارد در حمل و نقل و ۳۹۰۰ میلیون در بخش فلزات بوده است (Taliga, 2021:11). البته بخش قابل توجهی از سرمایه‌گذاری در حوزه حمل و نقل نیز با هدف انتقال انرژی هست. همچنین این کشور از چند سال پیش با اتصال به خطوط فیبر نوری جاده ابریشم دیجیتال^۶، علاقه وافری برای تبدیل شدن به قطب دیجیتال منطقه از خود نشان داده است. علاوه بر این در سال ۲۰۱۹ شرکت بین‌المللی خط لوله^۷، ساخت (خط D) از

¹. Gedaim

². Horgos

³. Galkynysh

⁴. Wuqia

⁵. South Elotan بزرگترین میدان گازی ترکمنستان واقع در استان مرو در جنوب شرقی آن کشور است که به عنوان دومین میدان بزرگ گازی جهان معرفی می‌شود.

⁶. Fibre-Optic lines of China's Digital Silk Road

⁷. Sino-Pipeline International Company Ltd

خطوط لوله انتقال گاز آسیای مرکزی - چین را در قرقیزستان آغاز کرد. همچنین دو پالایشگاه نفت-کارا بالتا^۱ (ظرفیت تولید حدود ۸۰۰۰۰۰ تن در سال) و توکموک^۲ (۴۵۰۰۰۰ تن در سال) توسط شرکت‌های چینی در شمال آن کشور ساخته شده است (Taliga, 2021: 14). برخی از طرح‌های قرقیزستان در قالب ابتکار جاده ابریشم شامل شریان جایگزین شمال - جنوب از بالکچی^۳ و نوسازی نیروگاه حرارتی و برق فشارقوی برای اتصال شمال و جنوب کشور است (Toktogulova and Zhuang, 2021: 46).

- ازبکستان با توجه به آمار ردیاب سرمایه‌گذاری جهانی چین، سرمایه‌گذاری‌ها و قراردادهای چین در ازبکستان از سال ۲۰۱۳ - ۲۰۲۰ مبلغ ۲,۲۴ میلیارد دلار بوده که طی آن ۷۲۰ میلیون دلار در املاک و مستغلات، ۵۶۰ میلیون دلار در املاک و مستغلات حمل و نقل، ۴۴۰ میلیون دلار در مواد شیمیایی و ۳۴۰ میلیون دلار در حوزه انرژی بوده است. اگرچه سهم ازبکستان در حمل و نقل گاز بسیار قابل توجه نیست اما این کشور علاوه بر خط لوله انتقال گاز از طریق قزاقستان، نقش مهمی در ترانزیت گاز از ترکمنستان به چین ایفا می‌کند. همچنین ازبکستان برنامه‌هایی برای ساخت ۲۱۰ کیلومتر از خط لوله انتقال گاز از ترکمنستان به چین (مسیر D) دارد.

در پایان ماه اوت ۲۰۱۹، دولت‌های این دو کشور توافق‌نامه ایجاد صندوق سرمایه‌گذاری مشترک^۴ با سرمایه ۱ میلیارد دلاری با هدف انجام طرح‌های پیشرفته در صنایع شیمیایی و پتروشیمی و تأسیسات تولید در بخش نفت و گاز ازبکستان منعقد نمودند. شایان‌ذکر است که لیست همکاری‌های آینده ازبکستان و چین در زمینه انرژی، طرح‌هایی شامل ساخت نیروگاه بادی، نیروگاه‌های انرژی در ناووی^۵، سمرقند و بخارا (۷۲۰ میلیون دلار)، حفاری هیدروکربن (۶۰۰ میلیون دلار) و توسعه بیشتر کریدور ازبکستان-قرقیزستان-چین است (Taliga, 2021: 17-18).

1. Kara Balta

2. Tokmok

3. Balykchy

4. Joint Investment Fund

5. Navoi

۵. کریدورهای دریایی انتقال انرژی

کریدورهای دریایی انتقال انرژی حوزه خزر در ۵ مسیر اصلی: شمال، غرب، شرق، جنوب شرقی و جنوب قابل بررسی است که از این میان مسیر شرق به حوزه آسیای مرکزی و چین مربوط می‌شود. خط لوله قزاقستان- سین کیانگ به طول ۳۰۰۰ کیلومتر، نفت و گاز قزاقستان و ترکمنستان را به غرب چین منتقل می‌کند. با توجه به نگرانی چینی‌ها در زمینه امنیت راه‌های دریایی انتقال انرژی وارداتی به نظر می‌رسد، چینی‌ها آسیای مرکزی را به عنوان یک گزینه مهم برای کاهش وابستگی به مسیرهای انتقال دریایی تحت کنترل آمریکا در نظر دارند (فرجی‌راد و دیگران، ۱۳۹۳: ۱۱۰).

در این زمینه، خط لوله گاز آسیای مرکزی- چین یک خط لوله گاز طبیعی شامل سه خط موازی A، B و C و همچنین یک خط D اضافی در حال ساخت است. جزئیات فنی طرح‌ها بدین شرح است:

- طرح A-C: سه خط لوله موازی از سامان- دپه^۱ در مرز ترکمنستان- ازبکستان به شرق به اولوت^۲، شیمکنت^۳ و گذرگاه آلتاوا^۴ به هورگوس^۵ استان سین کیانگ چین می‌رسد. طول این طرح ۱۸۳۳ کیلومتر برای هر خط و در مجموع ۵۴۹۹ کیلومتر (۳۴۱۶٫۹ مایل) می‌باشد. ظرفیت فعلی: خط A، ۱۵ میلیارد مترمکعب، خط B ۱۵ میلیارد مترمکعب و خط C نیز ۲۵ میلیارد مترمکعب در سال است. لازم به ذکر است که تأمین مالی طرح، پرداخت مبلغ ۱۱ میلیارد دلار وام از سوی بانک توسعه چین و بانک چین می‌باشد.

- طرح D: طول طرح ۱۰۰۰ کیلومتر (۶۲۱ مایل)، ظرفیت فعلی ۳۰ میلیارد مترمکعب در سال بوده و سال شروع این طرح ۲۰۲۲ اعلام شده است (Global Energy Monitor, 2021) در مجموع طرح‌های در دست‌اجرا و عملیاتی شده چین در حوزه انرژی آسیای مرکزی در قالب ابتکار جاده ابریشم، بدین شرح است:

1. Saman-Depe

2. Olot

3. Shymkent

4. Alataw

5. Horgos

طرح‌های انرژی چین در آسیای مرکزی

کشور	محور سرمایه‌گذاری	مبلغ (میلیون دلار)	جمع کل
قزاقستان	انرژی	۴۶۵۱	۲۱۸۳۶/۵
	استخراج مواد معدنی و نفتی	۱۷۱۸۵/۵	
قرقیزستان	انرژی	۲۵۰۵	۲۵۶۵
	استخراج مواد معدنی و نفتی	۶۰	
تاجیکستان	انرژی	۴۰۳۸	۴۲۳۸
	استخراج مواد معدنی و نفتی	۲۰۰	
ترکمنستان	انرژی	۶۰۰	۱۹۴۰
	استخراج مواد معدنی و نفتی	۱۳۴۳۰	
ازبکستان	انرژی	۲۰۵/۳	۲۴۱۴/۶
	استخراج مواد معدنی و نفتی	۲۲۰۹/۳	

Source: Toktogulova and Zhuang, 2021: 46-47

در خاتمه با توجه به مباحث مطروحه پیرامون سرمایه‌گذاری‌ها و قراردادهای چین و آسیای مرکزی در قالب ابتکار جاده ابریشم، همکاری انرژی بین چین و کشورهای این منطقه را می‌توان در محورهای زیر خلاصه نمود؛ گسترش و متنوع‌سازی زنجیره ارزش در همکاری‌های انرژی از بهره‌برداری سنتی بالادستی و اکتشاف انرژی فسیلی و منابع اورانیوم به پایین دستی، فعالیت‌هایی مانند ساخت خط لوله و عملیات پتروشیمی در ارتباط با توسعه انرژی‌های تجدیدپذیر؛ همکاری‌های متنوع انرژی از نظر مالکیت و ساختارهای قراردادی از جمله استفاده از ساختارهایی مانند مشارکت و توافق‌نامه‌های تقسیم تولید^۱، ادغام و مبادله؛ ظهور چارچوب‌ها و سازوکارهای چندبعدی برای همکاری مانند روابط اقتصادی و سیاسی بین کشورها و نهادهای آن‌ها و همچنین توافق‌نامه‌های دوجانبه در سطح ملی و قراردادهای

^۱. Production Sharing Agreements

بر اساس توافق‌نامه تقسیم تولید، سرمایه‌گذاران خارجی در زمینه تقسیم سود و تولید به صورت منصفانه فعالیت می‌کنند و در واقع این توافق‌نامه باعث جلوگیری از تسلط کمپانی‌ها بر کشورهای دارای منابع می‌شود.

ویژه طرح انرژی؛ تمایل رو به رشد شرکت‌های بزرگ دولتی چینی^۱ برای مشارکت در سرمایه‌گذاری انرژی، تجارت و ترانزیت آسیای مرکزی (Wang, 2015: 14).

نتیجه‌گیری

امنیت انرژی در سیاست‌گذاری کلان چین متضمن تداوم جایگاه اقتصادی و ترجمان موقعیت آن در نظام بین‌الملل بوده و با توجه به تأکید چین بر رویکرد چندجانبه‌گرایانه در نظام بین‌الملل و تلاش ضمنی و بدون ایجاد حساسیت برای جایگزینی نظم موجود، عدم اختلال در تأمین انرژی از محورهای اساسی سیاست خارجی و اصل خدشه‌ناپذیر در پیگیری منافع ملی آن کشور است. لذا وجود خطراتی چون بی‌ثباتی در کشورهای حوزه خزر درگیری‌های نظامی در مسیرهای تأمین (نقاط بحرانی تنگه‌های هرمز و مالاکا) و طی سنوات اخیر، تحریم‌های مالی و کنترل صادرات توسط ایالات متحده، حضور و نفوذ در آسیای مرکزی با توجه به عواملی نظیر منابع متنوع انرژی، هم‌جواری جغرافیایی، حمل و نقل امن‌تر انرژی و امکان تأمین انرژی از طریق زمینی در چارچوب راهبرد کلان ابتکار جاده ابریشم در اولویت قرار گرفته است.

لازم به ذکر است که چین در رابطه با تأمین امنیت انرژی، وابستگی به واردات را نوعی آسیب‌پذیری تلقی نموده و لذا راهبرد خودکفایی انرژی با تأکید بر منابع انرژی تجدیدپذیر را به عنوان وسیله دفاعی در مقابل وابستگی به واردات در پیش گرفته، اما با توجه به عدم امکان خودکفایی کامل انرژی برای تضمین امنیت انرژی خود بهره‌برداری از یک سبد انرژی متعادل از انرژی‌های تجدیدپذیر، نفت، گاز، برق، هسته‌ای و زغال‌سنگ را مدنظر قرار داده است. لذا چین در راهبرد انرژی خود از عواملی چون متنوع‌سازی واردات از مناطق دارای منابع انرژی، ایجاد مسیرهای متنوع برای انتقال، سرمایه‌گذاری در انرژی‌های تجدیدپذیر و تجدیدناپذیر، افزایش ذخایر استراتژیک انرژی و ... بهره می‌برد.

در حال حاضر چین تأثیرگذارترین کشور در بازارهای جهانی انرژی بوده و جهت تأمین امنیت انرژی خود از تمامی ابزارهای اقتصادی، سیاسی، دیپلماتیک و حتی نظامی بهره می‌برد. چین برای اطمینان از امنیت انرژی خود روش‌های متفاوتی نظیر سرمایه‌گذاری‌های عظیم در اکتشاف و استخراج میدان‌های نفتی و گازی، تقویت زیرساخت‌های انرژی برای

^۱. State-Owned Enterprise (SOE)

بهبود بهره‌وری از انرژی، مشارکت در طرح‌های نفت، گاز، برق و... در آسیای مرکزی را در پرتو ابتکار جاده ابریشم در پیش گرفته است. با توجه به تفاسیر فوق، چین به‌منظور بهبود بهره‌وری از استراتژی انرژی خود با پرداخت حجم وسیعی از اعتبارات با بازپرداخت طولانی‌مدت، "استراتژی نفت برای وام" را در پیش گرفته و از این طریق، تداوم قراردادهای طولانی‌مدت با کشورهای آسیای مرکزی و به‌تبع آن امنیت انرژی خود را تضمین نموده است. لذا ابتکار جاده ابریشم ابزاری برای تقویت امنیت انرژی چین بوده و بر اساس آمار و ارقام موجود، سرمایه‌گذاری و انعقاد قراردادهای بلندمدت در بخش‌های بالادستی و پایین‌دستی انرژی کشورهای آسیای مرکزی و توافق‌نامه‌های منعقدشده با چشم‌انداز طولانی‌مدت، ضمن تضمین حضور و نفوذ فزاینده چین در منطقه و ایجاد وابستگی متقابل روزافزون، امنیت انرژی و توسعه اقتصادی آن را در آینده تضمین نموده و با ایجاد ساختارها و بهبود روندهای موجود، جایگزینی مطمئن برای منابع نفتی خاورمیانه خواهد بود.

لازم به ذکر است که اگرچه ظهور چین به‌عنوان یک قدرت بزرگ در آسیای مرکزی با توجه به تسلط اقتصادی، منافع انرژی و نفوذ سیاسی آن به یک واقعیت انکارناپذیر تبدیل شده است؛ اما باید تأکید نمود افزایش نفوذ چین با بهره‌گیری از راهبردهایی نظیر ابتکار جاده ابریشم، علیرغم سیاست اعلامی آن کشور، صرفاً اقتصاد محور نبوده، بلکه پیگیری منافع سیاسی و امنیتی و فراهم نمودن بسترهای لازم برای بسط نفوذ و هژمونی چین در مناطق پیرامونی، هسته مرکزی این طرح است که البته چین با توجه به ملاحظات مربوط به توسعه مسالمت‌آمیز به انکار این رویکرد در عرصه بین‌المللی می‌پردازد.

منابع و مأخذ

- آجیلی، هادی، سلامی زواره، مهدی و فلاحی برزکی، مهرداد (۱۳۹۶)، «امنیت انرژی چین در راستای طرح یک کمربند- یک جاده»، فصلنامه تحقیقات سیاسی بین‌المللی، ۹(۳۳): ۶۳-۹۴.
- زیباکلام، صادق و گودرزی، مهناز (۱۳۹۲)، «امنیت انرژی و سیاست درهای باز تاجیکستان: جایگاه ایران در روابط اقتصادی- تجاری تاجیکستان»، فصلنامه مطالعات اوراسیای مرکزی، ۶(۱۲): ۷۵-۹۴.
- سیمبر، رضا و رضاپور، دانیال (۱۳۹۹)، «واکاوی سیاست‌های ژئوپلیتیک روسیه در قبال آسیای مرکزی با تأکید بر عامل چین»، مجله سیاست و روابط بین‌الملل، ۳(۶): ۱۳۷-۱۶۵.
- شیریحیان، محمد و سراج، حمیدرضا (۱۳۹۹)، «آینده پژوهی انرژی‌های نو در جهان به‌منظور تحلیل و ارائه راهبردهای مناسب جهت ارتقاء امنیت انرژی ایران»، فصلنامه اقتصاد دفاع دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، گروه منابع و اقتصاد دفاع، ۵(۱۶): ۱۱۵-۱۵۰.
- صادقی، سیدشمس‌الدین (۱۳۹۴)، «امنیت انرژی چین و ژئواکونومیک انرژی ایران»، فصلنامه تحقیقات سیاسی بین‌المللی، ۷(۲۲): ۸۵-۱۲۲.
- طاهری، ابوالقاسم و سیفی، عبدالمجید (۱۳۹۳)، «امنیت انرژی و نظریه مجموعه امنیتی منطقه‌ای»، فصلنامه سیاست پژوهی، ۱(۱): ۱۲۹-۱۵۱.
- فرجی‌راد، عبدالرضا، شیراوند، صارم و دیانسایی بهزاد (۱۳۹۳)، «ژئوپلیتیک انتقال انرژی در حوزه دریای خزر و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه آسیای مرکزی و قفقاز، ۲۰(۸۵): ۹۷-۱۲۵.
- کاوه، علی، ترابی، قاسم و رضایی، علیرضا (۱۴۰۰)، «ابتکار راه ابریشم و هژمونی چین در آسیای مرکزی»، فصلنامه مطالعات اوراسیای مرکزی، ۱۴(۱): ۷۵-۹۸.
- میرترابی، سعید و ترکی هادی (۱۳۹۸)، «ابتکار احیای جاده ابریشم چین در تکاپوی تأمین امنیت انرژی و توسعه صادرات»، دوفصلنامه مطالعات اقتصاد سیاسی بین‌الملل، ۲(۱): ۲۰۷-۲۳۲.
- وکیلی بهنام، قربانی شیخ‌نشین، ارسلان و میرترابی، سیدسعید (۱۳۹۸)، «ابتکار یک کمربند یک‌راه، نهادگرایی و دیپلماسی انرژی»، فصلنامه تحقیقات سیاسی بین‌المللی، ۱۱(۴۱): ۷۰-۸۹.
- Behera A. and Gubaidullina, M. (2018), "Between China and India: Energy Dimension of Kazakhstan", *International Relations and International law Journal*. 1 (81):4-18.
- Babali, T. (2006), "Caspian Energy Diplomacy: Since the End of the Cold-War", *Turkish Foreign Policy Institute, Bilkent University, ankara*, Available at: https://www.researchgate.net/publication/280008589_Caspian_Energy_Diplomacy_since_the_end_of_the_Cold-War, Accessed on:2021/5/14.

- Di Placido, L. (2013), "Chinese 'Good Neighborhood Policy' and Energy Diplomacy Toward the Caspian Sea", *ISPI: The Caspian Sea Chessboard Geo Political*, 203-221. Available at: <https://www.ispionline.it/en/pubblicazione/caspian-sea-chessboard-geo-political-geo-strategic-and-geo-economic-analysis-11258>. Accessed on:2021/4/10.
- Finamore, B. A. (2021), "Clean Tech Innovation in China and its Impact on the Geopolitics of the Energy Transition", *Oxford Energy Forum, February2021:ISSUE126*, Available at: <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2021/02/OEF-126.pdf>, Accessed on:2021/4/10.
- Garibov, A. and Ibrahimov, R. (2013), "Geopolitical Competition in the Central Asia: The Dynamics of Relations with Azerbaijan", *Center for Strategic Studies*, Available at: https://www.academia.edu/11286800/Geopolitical_Competition_in_the_Central_Asia_the_Dynamics_of_Relations_with_Azerbaijan, Accessed on:2021/4/10.
- Global Energy Monitor(2021), "Central Asia-China Gas Pipeline", Available at: https://www.gem.wiki/Central_Asia-China_Gas_Pipeline, Accessed on:2021/8/4.
- Chen, D. (2021), "China's Belt and Road Initiative: Changing Investment Priorities in Pursuit of Energy Security and Carbon Neutrality", *Oxford Energy Forum, February2021:ISSUE126*, Available at: <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2021/02/OEF-126.pdf>, Accessed on:2021/4/12.
- Chen, X. and Fazilov, F. (2018), "Re-Centering Central Asia: China's "New Great Game" in the old Eurasian Heartland", *Palgrave Communications* / (2018) 4:71, 25-5: DOI: 10.1057/s41599-018-01
- Ionela Pop, I. (2010), "China's Energy Strategy in Central Asia:Interactions with Russia, India and Japan", unisci Discussion Papers, Available at: https://www.researchgate.net/publication/268276609_China's_Energy_Strategy_in_Central_Asia_Interactions_with_Russia_India_and_Japan, Accessed on:2021/4/12.
- Koolae, E. and Tishehyar, M. (2016), "China's Energy Security Approach in Central Asia", Available at: <https://www.researchgate.net/publication/283322610>, Accessed on:2021/5/5.
- Kubicek, P. (2013) "Energy Politics and Geopolitical Competition in the Caspian Basin", *Journal of Eurasian Studies* 4 (2013):171-180.
- Meidan, M. (2021), "China's Emergence as a Powerful Player in the Old and New Geopolitics of Energy", *oxford energy forum*, Available at: <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2021/02/OEF-126.pdf>, Accessed on:2021/5/8.
- Nedopil, C. (2021), "China's Investments in the Belt and Road Initiative (BRI) in 2020", *International Institute of Green Finance, CUFÉ*, Available at:

- <https://green-bri.org/wp-content/uploads/2021/01/China-BRI-Investment-Report-2020.pdf>, Accessed on:2021/5/5
- Olsen, R. (2012), "Arabia-Asia: China Builds New Silk Road, But Is the Middle East Ready?". <https://www.forbes.com/sites/robertolsen/2012/10/21>, Accessed on:2021/5/5
- Öğütçü, M. (2019), "China's Belt and Road Initiative: How has China's energy security changed over the past decade?" *Policy Center for the New South*, Available at: <https://www.policycenter.ma/sites/default/files/PB%20-%2033-19%20%28Mehmet%29.pdf>, Accessed on:2021/5/18.
- Petersen, A. and Barysch, K. (2011), "Russia, China and the Geopolitics of Energy in Central Asia", *Centre for European Reform*, Available at: <https://www.cer.eu/publications/archive/report/2011/russia-china-and-geopolitics-energy-central-asia>, Accessed on:2021/5/8.
- Pickford, A. (2017), "China's Grand Strategy and Energy", *Indo-Pacific Energy Security Program*, vol.3. Available at: <https://perthusasia.edu.au/getattachment/Our-Work/Energy-Security-Vol-3-China-s-Grand-Strategy/PUAC-Energy-Security-Program-China-May-2017.pdf.aspx?lang=en-AU>, Accessed on:2021/5/11.
- Spornberger, S., Amineh, M.P. and Radtke, K. (2016), "Chinese National Oil Companies in Kazakhstan Implications for Geopolitics and Energy Security", *University of Amsterdam Graduate School of Social Sciences*, at: https://www.academia.edu/29828310/Chinese_national_oil_companies_in_Kazakhstan_Implications_for_geopolitics_and_energy_security, Accessed on:2021/5/18.
- Srivastava, B. and Callahan, Q. P. (2016), "Energy Security: Today and Tomorrow", *Humanities & Social Sciences Reviews (GIAP jprnals)*, Vol 4, No 3, November 2016, pg 59-67 ISSN 2395-6518, DoI: 10.18510/hssr.2016.421
- Salami Zavareh, M. and Fallahi Barzoki, M. (2018), "China's Energy Security: I.R. Iran and Saudi Arabia's Role in China's Energy Diplomacy", *Iran. Econ. Rev.* Vol. 22, No. 3, pp. 709-721.
- Shadrina, E. (2019), "Renewable Energy in Central Asian Economies: Role in Reducing Regional Energy Insecurity", *Asian Development Bank Institute*, No. 993, Available at: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/522901/adbi-wp993.pdf>, Accessed on:2021/5/18.
- Toktogulova, D. and Zhuang, W. (2021), "A Critical Analysis of the Belt and Road Initiative in Central Asia", *International Journal of Managerial Studies and Research (IJMSR)* Vol. 8, 42-51: Available at: <https://doi.org/10.20431/2349-0349.0808005>.
- Taliga, H. (2021), "Belt and Road Initiative in Central Asia", *Friedrich-Ebert-Stiftung (FES)*, Available at: <https://www.ituc->

csi.org/IMG/pdf/belt_and_road_initiative_in_central_asia.pdf, Accessed on:2021/5/18.

-Wang, Z. (2015), “Securing Energy Flows from Central Asia to China and the Relevance of the Energy Charter Treaty to China”, *Energy Charter Secretariat*, Available at: <https://www.energycharter.org/what-we-do/trade-and-transit/trade-and-transit-thematic-reports/securing-energy-flows-from-central-asia-to-china-and-the-relevance-of-the-energy-charter-treaty-to-china-2015/>, Accessed on:2021/5/18.

-Wang, H. (2016), “Towards a Cooperative Framework for a China-Central Asia Energy Transit Community”, Available at: <https://www.energycharter.org/what-we-do/knowledge-centre/occasional-papers/towards-a-cooperative-framework-for-a-china-central-asia-energy-transit-community/>, Accessed on:2021/5/20.

-Xuetang, G. (2006), “The Energy Security in Central Eurasia the Geopolitical Implications to China’s Energy Strategy”, *China and Eurasia Forum Quarterly*, 4(4):117-137.

-Umbach, F. (2019), “China’s Belt and Road Initiative and Its Energy-Security Dimensions”, *Rajaratnam School of International Studies*, Available at: <https://hdl.handle.net/10356/81308>, Accessed on:2021/5/18.